

418 с. 2. Мороховец Е. Крестьянское движение 1905–1907 гг. и социал-демократия / Е. Мороховец // Пролетарская революция. – 1925. – № 2. – С. 89–102. 3. Шестаков А. В. Бунт земли (крестьянская революция 1905–1906 г.) / А. В. Шестаков. – М.: Красная новь, 1923. – 112 с. 4. Євсєєнко С. А. Селянський рух у 1905–1907 рр. в Україні (радянська історіографія проблеми) / С. А. Євсєєнко // Український селянин. – 2004. – Вип. 8. – С. 50–54. 5. Герасименко О. В. З історії селянських виступів у Харківській губернії на початку ХХ ст. (1900 – лютий 1917 рр.) / О. В. Герасименко // Український селянин. – Черкаси, 2003. – Вип. 7. – С. 96–99. 6. Герасименко О. В. Селянський рух у Лівобережній Україні (1900 – лютий 1917 рр.): автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук. спец. 07.00.01 "Історія України" / О. В. Герасименко. – Черкаси, 2008. – 20 с. 7. Кудінов Д. В. Селянський рух у Лівобережній Україні в 1905–1907 рр.: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук. спец. 07.00.01 "Історія України" / Д. В. Кудінов. – К., 2009. – 16 с. 8. Лещенко М. Н. Українське село в революції 1905–1907 рр. / М. Н. Лещенко. – К.: Наук. думка, 1977. – 360 с. 9. Анфимов А. М. П. А. Столыпин и российское крестьянство / А. М. Анфимов. – М.: Институт рос. ист., 2002. – 300 с. 10. Кабытов П. С. Русское крестьянство в начале ХХ в. / П. С. Кабытов. – Самара: Самарский университет, 1999. – 156 с. 11. Нариси історії Чернігівської обласної партійної організації. – К.: Вид-во політичної літератури України, 1970. – 414 с. 12. Лещенко М. Н. Боротьба більшовицьких організацій України за селянство в роки першої російської революції / М. Н. Лещенко // Український історичний журнал. – 1965. – № 1. – С. 53–65. 13. Дубровский С. М. Крестьянское движение в революции 1905–1907 гг. / С. М. Дубровский. – М.: Изд-во АН СССР, 1956. – 168 с. 14. Данилов В. П. История крестьянства России в ХХ веке. Избранные труды / В. П. Данилов. – М.: РОССПЭН, 2011. – Ч. 2. – 831 с. 15. Михайлюк О. Г. Більшовики України в боротьбі за селянство (1905–1917) / О. Г. Михайлюк. – Л.: Вид-во Львівського університету, 1967. – 141 с. 16. Шанин Т. Революция как момент истины. Россия 1905–1907 гг. 1917–1922 гг. / Т. Шанин. – М.: Весь мир, 1997. – 560 с. 17. Дубровский С. М. Сельское хозяйство и крестьянство России в период империализма / С. М. Дубровский. – М.: Наука, 1975. – 398 с. 18. Вронский О. Г. Государственная власть России и крестьянская община в годы "великих потрясений" (1905–1917) / О. Г. Вронский. – М., 2000. – 418 с.

Наталія Ковалева

КРЕСТЬЯНСКОЕ ДВИЖЕНИЕ В НАДДНЕПРЯНСКОЙ УКРАИНЕ В УСЛОВИЯХ РЕВОЛЮЦИИ 1905–1907 ГГ.: МАСШТАБЫ, ФОРМЫ И ДВИЖУЩИЕ СИЛЫ

В статье анализируются ключевые аспекты крестьянского движения в украинских губерниях в условиях революции 1905–1907 гг.: масштабы, формы и социальный состав участников крестьянских выступлений. Определены цели и мотивация борьбы различных слоев и последствия крестьянского движения. Установлен общинный характер "аграрной революции" 1905–1907 гг. В качестве ее организаторов отмечается роль фронтовиков, молодежи, крестьян-отходников.

Ключевые слова: революция 1905–1907 гг., крестьянство, крестьянское движение, погромы, община.

Natalia Kovalyova

PEASANT MOVEMENT IN NADDNEPRYANSKAYA UKRAINE IN THE CONDITIONS OF REVOLUTION OF 1905–1907: COVERAGE, FORMS AND MOTIVE FORCES

The article analysis the key aspects of peasant movement in Ukrainian provinces in the period of revolution of 1905–1907: coverage, forms and social structure of participants of peasant actions. It determines aims and motivation of participation of different peasant sections in active forms of struggle, the results of peasant movement. Communal character of "agrarian revolution" of 1905–1907 has been ascertained. The part of front line soldiers, youths, setting-off peasants among its organizers has been noticed.

Key words: revolution of 1905–1907, peasantry, peasant movement, massacres, community.

УДК 94(447)

Олександр Петровський

ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ ОХОРОНИ ПАМ'ЯТОК АРХЕОЛОГІЇ У ДРУГІЙ РЕЧІ ПОСПОЛИТІЙ ТА СПРОБИ ПОШИРЕННЯ ЇХ ДІЯЛЬНОСТІ НА СХІДНУ ГАЛИЧИНУ (1918–1938 РР.)

На документальних архівних джерелах та матеріалах наукових публікацій розкриваються основні правові та організаційні аспекти процесу формування державних органів охорони пам'яток археології у міжвоєнній Польщі та поширення їх діяльності на західноукраїнські землі, зокрема територію Східної Галичини.

Ключові слова: охорона пам'яток, археологічна спадщина України, Східна Галичина, історія державних органів управління Польщі, міжвоєнний період.

Дослідження цієї проблеми є продовженням низки статей автора на тематику формування державних органів управління у сфері охорони пам'яток Другої Речі Посполитої та поширення їх діяльності на західноукраїнські землі, зокрема на територію Східної Галичини, що в силу політичних причин тимчасово опинилися у складі Польщі та СРСР у міжвоєнний та початковий період Другої світової війни [21–24].

Проблеми формування державних органів охорони пам'яток археології у Другій Речі Посполитій певною мірою торкалися у своїх публікаціях як польські [1–4; 12], так і українські дослідники [8; 10–11]. Проте питання розглядалося ними, зазвичай, в контексті внутрішньої політики польської держави, розвитку археології та науки про первісність, а також організації та забезпечення археологічних досліджень як на території Польщі, так і на західноукраїнських землях, зокрема, у Східній Галичині, розглядають роль окремих діячів пам'яткоохоронного руху в організації та проведенні заходів зі збереження пам'яток археології [7; 9; 25–26]. Окремі автори подали низку публікацій, що містили перелік археологічних пам'яток, зафіксованих на той час у деяких районах Східної Галичини, зокрема Бойківщині [13–19], Тернопільському та Станіславівському воєводствах [5] тощо. Вони відображають спроби наукової громадськості взяти на облік пам'ятки для подальшої організації їх вивчення та збереження, проте питання становлення чи налагодження державної служби охорони археологічних пам'яток в регіоні ці публікації не піднімають.

На основі, переважно, документальних джерел, розглядається питання формування органів охорони пам'яток археології як невід'ємна складова процесу становлення системи охорони пам'яток історії та культури в Польщі та на українських територіях, що тимчасово перебували у її складі, зокрема Східній Галичині.

Внаслідок буремних революційних подій 1917–1918 рр. розпалися Австро-Угорська та Російська імперії. Ці події поклали початок народженню та відродженню низки європейських держав, зокрема Другої Речі Посполитої.

У відродженій Польщі серед інших важливих проблем постало питання створення та організації діяльності державних органів управління у сфері охорони культурної спадщини. Його вирішення потребувало мобілізації чималих фінансових і матеріальних ресурсів, наявного кадрового потенціалу та організаційно-методичної роботи.

Декретом про тимчасову організацію управління від 3 січня 1918 р. створено державні органи управління. Питання, пов'язані зі збереженням пам'яток історії та культури, у тому числі археології, доручили контролювати Міністерству віросповідань і публічної освіти (далі – МВПО) [20, арк. 20–20 зв.]. 31 жовтня 1918 р. Регенційна Рада Польського Королівства ухвалила "Декрет про опіку над пам'ятками мистецтва і культури" [20, арк. 22–24 зв.], у якому підтверджувала обов'язки МВПО щодо забезпечення опіки над пам'ятками. Натомість, діяльністю, пов'язаною із вивченням та збереженням пам'яток, мали займатися "консерватори" (фахівці з охорони пам'яток – примітка автора), призначені міністром [20, арк. 22].

Важливим кроком у становленні служби охорони пам'яток стало створення Міністерства мистецтв і культури (далі – ММК). Відповідний декрет 5 грудня 1918 р. підписали Ю. Пілсудський та прем'єр-міністр Морачевський. У документі зазначалося, що нове міністерство перебирає від МВПО завідування та опіку мистецтвом, художньою літературою, пам'ятками, музеями мистецтва, театрами і естетичним вихованням нації [20, арк. 20; 22]. У "Виконавчих приписах до Декрету про створення Міністерства мистецтв і культури", які вступили у дію з 11 грудня 1918 р., уточнювалися питання розмежування функцій згадуваних міністерств щодо охорони об'єктів культурної спадщини.

У ст. 3 "Виконавчих приписів..." визначалися дві основні групи пам'яток. Зокрема, пам'ятки мистецтва і культури, які мали художнє значення, передавалися під опіку ММК. Що ж до пам'яток, що мали виключно наукове значення (археологічні, палеонтологічні тощо), то вони залишалися за МВПО [20, арк. 20 зв.]. На той час, мабуть, ще не було чітко сформульованих завдань щодо використання пам'яток археології, наприклад, у туризмі чи патріотичному вихованні. Адже більшість з них не мали репрезентативного вигляду. Навіть, кургани ("могили"), які траплялися на території Польщі, найчастіше були пов'язані із періодами енеоліту-раннього залізного віку, і не відображали пафосу, власне, польської історії. Тому й розглядали їх лише як об'єкти наукового вивчення.

Також, принципово важливим було уточнення підлеглості "консерваторів". Вони підпорядковувалися ММК. Разом із тим, у галузі охорони пам'яток археології та палеонтології, які залишилися у віданні МВПО, ті ж самі "консерватори" мали виконувати приписи цього міністерства. Саме на міністра віросповідань і публічної освіти покладался обов'язок приймати рішення щодо надання дозволів на проведення археологічних досліджень, що й передбачалося "Декретом про опіку над пам'ятками мистецтва і культури" [20, арк. 21].

5 квітня 1919 р. міністр ММК видав розпорядження щодо створення територіальних органів охорони пам'яток мистецтва і культури [20, арк. 32–33]. Запроваджувався поділ території держави на "консерваторські округи". У кожному такому окрузі опіку над пам'ятками мистецтва і культури мав

здійснювати окружний "консерватор". При департаменті мистецтва ММК створено "Відділ 3: Пам'яток і музеїв", наділений функціями центрального органу у сфері охорони пам'яток мистецтва і культури. Для кращої організації та координації діяльності "консерваторів" пам'яток мистецтва і культури, впровадження нових та більш ефективних методів роботи з охорони пам'яток при ММК створено раду "консерваторів". Положення про неї вступило у дію з 5 квітня 1919 р. Таким чином, проблемами збереження пам'яток мистецтва і культури з квітня 1919 р. переймалися спеціально уповноважені для цього державні органи управління. За декілька місяців сформувалася доволі чітка структура служби охорони пам'яток мистецтва і культури [22].

Що ж до пам'яток археології, то справи виглядали не так оптимістично. Як показала практика пам'яткоохоронної діяльності обох міністерств, "консерватори" надавали перевагу роботі із пам'ятками мистецтва і культури. При цьому вони не повною мірою вирішували питання реєстрації, вивчення та збереження пам'яток археології. На це були об'єктивні та суб'єктивні причини. Зокрема, не усі "консерватори" мали необхідні знання із археології та досвід польових і лабораторних археологічних досліджень. Тому й не дивно, що значну частку комплексу пам'яткоохоронних функцій у відношенні до пам'яток археології, зокрема, роботу з їх виявлення та вивчення, виконували, переважно, наукові інституції та вищі навчальні заклади.

Проте, наукова громадськість не могла забезпечити усього комплексу заходів, необхідних для збереження археологічних пам'яток. Така ситуація непокоїла досвідчених пам'яткоохоронців та фахівців з археології. Відтак, щоразу виникали дискусії на державному рівні навколо питання реорганізації, вивчення та збереження пам'яток археології. Набула поширення ідея щодо створення чи організаційного оформлення окремої державної інституції, яка би займалася охороною вітчизняних пам'яток старовини, тобто археології. Правда, дискусія ця, за справедливим зауваженням А. Абрамовича, мала більш широке значення за своїм змістом, і охоплювала не тільки аспект збереження пам'яток. Насамперед, йшлося про їх фахове вивчення [1]. Відтак закономірним було питання про стан і розвиток науки, що вивчала пам'ятки археології, які в документах і науковій літературі того часу називали по-різному, зокрема: "праісторії", "старовини", "доісторичні" тощо.

Значний теоретичний внесок у справу реформування науки та організації охорони пам'яток археології, зробили видатні науковці В. Деметрикевич і В. Антонович. Опубліковані В. Деметрикевичем "Нариси розвитку праісторії, як науки, в Кракові за останні десятиліття та її теперішній стан" були сприйняті сучасниками як програма реформування науки про первісність, яку тоді називали "праісторією". Учений наголошував на необхідності "фахової охорони та збереження доісторичних пам'яток, яка повинна спиратися на центральний музей праісторії [1]. Наступна програмна публікація В. Деметрикевича зі згадуваних питань – "У справі ґрунтовної реформи і нової організації публічних інституцій призначених для наукових досліджень археологічних пам'яток у Польщі, а також і для кращої їх охорони", – побачила світ у 1920 р. [1, с.113; 4]. На окрему увагу заслуговувала ідея ученого щодо створення окремої центральної інституції із широкими повноваженнями та компетенцією. На його думку, це могла би бути наукова установа – Археологічний інститут, яка б поєднувала функції наукової установи та координатора усієї діяльності у сфері дослідження доісторичних часів, а також охорони пам'яток праісторії.

Цікаво, що незалежно від В. Деметрикевича, свій проект статуту Державного археологічного інституту запропонував професор Львівського університету, археолог Е. Буланда [1, с. 113].

Свій проект реформування галузі подав і В. Антонович. Основні тези якої викладено у програмній за змістом праці "Про опіку держави над археологією стародавніх часів Польщі" [2]. Пізніше, пропозиції В. Антоновича розглянуто антропологічною комісією Академії майстерності та Радою мистецтва у Кракові та внесено до МВПО. В. Антонович вважав, що для забезпечення справжнього розвитку польської праісторії необхідним було створення спеціальних органів охорони пам'яток, відповідних кафедр в університетах, а також фахово працюючих музеїв. По суті, учений запропонував системний підхід до вивчення та охорони пам'яток археології. Він намагався довести, що діяльність "консерватора" не може обмежуватися лише охороною випадково відкритих пам'яток давнини до часу їх дослідження археологом. В. Антонович наполягав на тому, що розкопки археологічних пам'яток повинні здійснювати фахівці-археологи, а не "консерватори"-історики мистецтва чи архітектори [26, с. 102].

Учений запропонував створити пам'яткоохоронну інституцію, до складу якої МВПО призначало би спеціального референта з числа досвідчених науковців-археологів. В. Антонович пропонував створити окремі "консерваторські" округи для забезпечення охорони пам'яток давнини, а "консерваторам" пам'яток праісторії надати такі ж самі права, які мали на той час "консерватори" пам'яток мистецтва і культури [2]. Таким чином, В. Антонович схилився до ідеї створення загальнодержавного органу управління у сфері охорони пам'яток історії та культури, у якому обов'язково був би представлений фахівець-археолог. Учений вважав за необхідне створення

управлінської вертикалі з числа археологів, призначених на посаду окружних "консерваторів", і які би, по суті, поєднували функції державного службовця і науковця в одній особі. Проте, на початках, до створення такої інституції не дійшло, насамперед, через нестачу фінансових коштів у державному бюджеті [1, с. 113–114].

На підставі внесених В. Антоновичем та В. Деметрикевичем пропозицій, Академія майстерності підготувала меморіал для МВПО. Секція науки і вищої школи міністерства скликала конференцію польських археологів, на якій ухвалено принципи створення державного органу охорони пам'яток давніх часів. Остаточному формулюванню відповідного розпорядження передувало опитування на питання якої дали відповідь авторитетні учені, зокрема В. Антонович, П. Б'єньковський, Е. Буланда, Я. Чебановський, В. Деметрикевич, М. Древко, Я. Талко-Гринцевич, Р. Якимович, Й. Костржевський, Е. Маєвський, М. Вавженіцький, Й. Журовський [1].

У результаті наведених заходів і зусиль, вжитих з боку наукової громадськості, з'явилося, нарешті, рішення щодо створення окремого органу управління у сфері охорони пам'яток археології – "Державного гона консерваторів пам'яток доісторичних (старовини)" (далі – ДГКПД) [1; 25, с.126]. Правда, сам процес творення згаданого державного органу виявився тривалим і відбувався, можна сказати, у декілька етапів. Так, у грудні 1919 р. призначено першого з окружних "консерваторів" пам'яток старовини – Зигмунта Закревського (Познанський округ). Пізніше, у 1920 р., МВПО створило тимчасову президію ДГКПД. До її складу призначено Е. Маєвського (головавав – до 1921 р.), В. Антоновича, Р. Якимовича, визнаних авторитетів в археології Польщі та, водночас, мали досвід управлінської роботи. Ця президія підготувала проект розпорядження Ради Міністрів у справі створення ДГКПД. У ньому зазначалося, що ДГКПД покликане "до збирання та публікування відомостей про існуючі в державі археологічні пам'ятки, як рухомі, так і не рухомі (до – та історичні до XII ст. – після народження Христа, за винятком пам'яток архітектури), до консервації, пошуку та набуття таких пам'яток для крайових музеїв" [1].

Тоді ж територію Польської держави було поділено на 8 округів. Для роботи в округах призначалися окружні "консерватори" пам'яток старовини. Для території Галичини створено Краківський (з центром у Кракові, консерватор – Й. Журовський) та Львівський (з центром у Львові, посада "консерватора" на той час залишалася вакантною – примітка автора). У згадуваній структурі пам'яткоохоронної служби відображено й факт захоплення західноукраїнських земель Польщею та намагання поширити на них дію державних органів управління.

На чолі ДГКПД знаходилася президія, якій підпорядковувалися "консерватори гонорові" та "консерватори окружні". У якості помічників "консерваторів" виступали запрошені "кореспонденти" та "делегати". До ДГКПД могли призначатися представники (з правом дорадчого голосу) від зацікавлених міністерств [1; 3]. Президія складалася із голови, заступника та секретаря, яких мав призначати міністр МВПО. Окрім них до президії мали увійти професор археології доісторичних часів з Варшавського університету, а також один із окружних "консерваторів", обрані на загальних зборах ДГКПД терміном на три роки. Члени президії виконували свої функції "гонорово", тобто, на громадських засадах, без платні. На допомогу президії призначався штатний службовець, який належав до VIII категорії рівня оплати праці. Окружний "консерватор" отримував статус державного службовця VI рангу. На цю посаду призначалася особа, що мала підготовку в галузі історії давніх часів. Кандидатури на цю посаду могли пропонувати президія або почесні ("гонорові") "консерватори". У межах своєї території окружні "консерватори" наділялися повноваженнями щодо створення допоміжного, дорадчого органу – "консерваторської" ради. "Консерваторів гонорових" та "кореспондентів", за пропозицією президії, мав призначати міністр МВПО. Для експертизи та ухвалення важливих рішень передбачалося скликання (не рідше, як один раз на рік) загальних зборів ДГКПД. Рішення мали ухвалюватися не менше, як третиною членів ДГКПД. Серед заходів ДГКПД з охорони пам'яток археології передбачалися наступні: проведення інвентаризації та експертиза пам'яток, здійснення нагляду за станом їх збереження, а також популяризація та пропаганда необхідності охорони археологічних пам'яток, турбота про них, а також створення нових музеїв [1; 9, с. 16].

Пропаганду охорони пам'яток археології, а також висвітлення діяльності ДГКПД передбачалося здійснювати, зокрема, на сторінках офіційного друкованого органу "Відомості археологічні". Проте, статус президії ДГКПД, як тимчасової, зберігався довше, ніж це було доцільним. Звернення членів ДГКПД до МВПО щодо юридичного та організаційного ствердження управління "консерватора" пам'яток археології не змогли прискорити вирішення цього питання. Хоча, воно й часто обговорювалося на конференціях окружних "консерваторів" упродовж 1921–1924 рр. [1].

Незважаючи на недовершеність організаційного та юридичного оформлення, ДГКПД здійснювало свою діяльність де-факто. Цьому сприяло те, що тимчасовий склад ДГКПД був визначений ще проектом розпорядження Ради Міністрів. З часом до структури органів державного

управління у сфері охорони пам'яток археології вносилися деякі зміни. Так, після визначення кордонів Польської держави та адміністративного поділу її території, у 1922 р. затверджено нові "консерваторські" округи: 1. Варшавський, з осідком у Варшаві, охоплював Варшавське та Білостоцьке воєводства – "консерватор" – Р. Якимович; 2. Келецький, з осідком у Варшаві (воєводства Келецьке, Лодзьке) – "консерватор" – С. Круковський; 3. Великопольський, з осідком у Познані (воєводства Познанське, Поморське) – "консерватор" – С. Закревський; 4. Краківський, з осідком у Кракові (воєводства Краківське і Шлямське) – "консерватор" – Й. Журовський; 5. Львівський, з осідком у Львові (воєводства Львівське, Станиславівське, Тернопільське) – "консерватор" – Б. Януш (від 1923 р.); 6. Люблінський, з осідком у Любліні (воєводства Люблінське, Волинське) – "консерватор" – М. Древко; 7. Поліський, з осідком у Варшаві (воєводства Поліське, Новгородське, а також опіка над незатвердженим округом Віленським – "консерватор" Л. Савицький). Як бачимо, до складу V "консерваторського" округу із центром у Львові включено воєводства Східної Галичини: Тернопільське, Станиславівське та Львівське. "Консерватором" V округу призначено у 1923 р., за поданням В. Антоновича, Б. Януша (1888–1930 рр.) [7].

Завдяки створенню управлінської вертикалі у сфері охорони доісторичних пам'яток, з'явилися організаційні умови для проведення заходів з охорони пам'яток археології, зокрема налагодження їх обліку. Так, упродовж 1921–1924 рр. "консерватори" забезпечували охорону близько 400 археологічних пам'яток, які на той час вже були включені до інвентарного опису. Упродовж 1925–1928 рр. їх опікою охоплено пам'ятки вже у 562 місцевостях. Вочевидь, успіхи, досягнуті "консерваторами" та їх помічниками, могли б бути більшими, як би фінансування цього з боку держави було належним. На цю обставину вказують польські дослідники. Так, дослідження Б. Столп'як свідчить про те, що річні бюджети ДГКПД були дуже скромними, і на проведення археологічних розкопок коштів виділялося недостатньо. Аналогічні фінансові труднощі доводилося долати й музеям. Керівники деяких музеїв виконували свої функції на безоплатній основі. Наприклад, В. Антонович у музеї імені Е. Маєвського [1].

Дефіцит бюджетних коштів породжував, зокрема, й певну конкуренцію між тими, хто на них претендував. Певне напруження у роботу ДГКПД вносили й суперечки між членами президії ДГКПД з приводу першочерговості та інтенсивності виконання існуючих перед органом охорони пам'яток старовини завдань. Це спричинилося до внутрішнього протистояння між ними, яке переросло у конфлікт і розкол. В. Антонович піддавав критиці недостатньо інтенсивну діяльність ДГКПД, і пропонував реорганізувати її. Наприкінці 1923 р., коли його пропозиції не знайшли підтримки, В. Антонович відмовився від посади віце-голови та керівництва в бюро (президії) ДГКПД. Це спровокувало розпуск і скасування президії як керівного органу ДГКПД та запровадження МВПО одноособового керівництва цією державною інституцією. Керівником ДГКПД призначено доктора Р. Якимовича [1, с.114].

Сюжет взаємних непорозумінь і звинувачень набув розвитку після виступу В. Антоновича на II-му з'їзді "консерваторів" Польщі у листопаді 1927 р. з доповіддю: "Охорона пам'яток археологічних в Польщі". У ній обґрунтовувалася необхідність централізації організаційних структур науки про первісність та усіх структур охорони пам'яток старовини в Польщі. Це спричинилося до нового конфлікту із Р. Якимовичем та Ю. Костржевським, прихильниками децентралізації [1, с.115].

У 1924 році департамент мистецтва розробив новий проект закону про охорону пам'яток історії та культури і надіслав його ДГКПД з метою внесення пропозицій щодо змісту і доповнень до документу. "Консерватори" дійшли висновку, що цей проект не відображав важливих потреб охорони археологічних пам'яток. Така думка знайшла підтвердження на VII конференції окружних консерваторів пам'яток доісторичних. Тож, учасники конференції запропонували свій проект, який, на їх думку, був краще адаптований до потреб вивчення та збереження пам'яток праісторії. Проте й нові пропозиції не мали комплексного характеру, бо охоплювали лише ту частину закону, яка стосувалася пам'яток давньої історії. Проект із зауваженнями та висновками надіслано до міністерства, а також представлено на засіданні ради "консерваторів" у Вільно у 1925 р. [1; 3; 11]. Після майже чотирьох років доопрацювання, проект закону нарешті перетворився на державний документ – його покладено в основу розпорядження Президента Другої Речі Посполитої (від 6 березня 1928 р.) про опіку над пам'ятками старовини [6]. Проте, у цьому документі не містилося й згадки про ДГКПД чи будь-який інший орган державного управління у галузі охорони пам'яток археології [6, s. 538–539]. Так, у ст. 5 розділу II "Органи управління охороною пам'яток" зазначалося, що першою інстанцією управління у цій сфері є воєводські органи управління, а органом управління другої інстанції був міністр віросповідань і публічної освіти [6, s. 538]. У "Розпорядженні ..." відсутні згадки про будь-який окремий орган державного управління чи громадську організацію, яким би делегувалися обов'язки охорони пам'яток археології. Окреслюються лише загальні положення про воєводські органи управління та обумовлюється підпорядкування окружних консерваторів Міністру віросповідань і публічної освіти (art. 6) [6, s. 538].

Крім того, у ст. 9 міститься вказівка на створення воєводських окружних комісій з питань охорони пам'яток. Їх завдання, склад, місцезнаходження, тощо мали бути визначені окремим спільним розпорядженням міністра МВПО та міністра Міністерства внутрішніх справ [6, с. 538]. Фінансування заходів із охорони пам'яток, які здійснювалися за рішенням, розпорядженням окружного "консерватор", мало здійснюватися з бюджету воєводського управління (art. 10) [6, с. 539].

Тож, після опублікування розпорядження Президента Другої Речі Посполитої від 6 березня 1928 р. ДГКПД припинило своє існування. Разом з тим, місце ДГКПД, значною мірою, мав заступити Варшавський державний археологічний музей (далі – ВДАМ), створений на основі Центрального державного музею, згідно із розпорядженням Президента Другої Речі Посполитої від 23 березня 1928 р. [1, с. 115]. Він, фактично, мав виконувати й обов'язки колишнього ДГКПД [3, с. 120]. Директором ВДАМ призначено доктора Р. Якимовича, який мав значний авторитет у наукових і урядових колах. За його плечима вже був чималий досвід дослідницької, пам'яткоохоронної та управлінської, у цій галузі, діяльності.

Після реорганізації консерваторських служб у 1928 р., в структурі ВДАМ з'явився відділ збереження та дослідження пам'яток. Цей відділ призначав делегатів та кореспондентів ВДАМ на місцях. Тож, окрім власного персоналу, музей мав можливість використовувати делегатів і кореспондентів, та інші структури колишнього ДГКПД [1, с. 115].

Отже, формування системи та структури державних органів охорони культурної спадщини в Польщі, яке тривало понад 10 років, створило умови для регулювання державою відносин, що складалися у цій важливій сфері, зокрема у галузі охорони пам'яток археології.

Історичні обставини склалися так, що процеси формування та організації діяльності державних органів управління Польщі у справі охорони пам'яток мистецтва і культури, а також археології поширено й на частину західноукраїнських земель, зокрема й на територію Східної Галичини. При цьому "консерватора" пам'яток археології на терени Львівського, Станиславівського та Тернопільського воєводств Б. Януша призначено лише у 1923 р., тобто, через 3 роки після створення "консерваторських" округів. Затримка із призначенням на округ № 5 сталася, вочевидь, з двох причин: відсутність кандидатур-фахівців археологів, які б погоджувалися на таку клопітку роботу та гострий дефіцит фінансових коштів, необхідних на оплату праці "консерватора" археологічних пам'яток та організацію й утримання його офісу. Разом із тим, треба відзначити, що у Львівському, Станиславівському, Тернопільському воєводствах працювали ще й "консерватори" пам'яток мистецтва і культури (доктор Ю. Піотровський, З. Горнунг) [22], які у різні роки брали на себе певну роботу з організації обліку і пам'яток археології. Результати роботи "консерваторів" відобразилися у складеній Б. Янушем карті їх місцезнаходжень на території Тернопільського воєводства, а також у рукописі Ю. Піотровського, у якому подано список пам'яток мистецтва і культури та пам'яток археології Станиславівського воєводства, які були відомі "консерватору" в кінці 1920-х рр.

В умовах постійного дефіциту бюджетних коштів "консерватори" виконували важливу функцію із налагодження обліку та нагляду за збереженням не лише пам'яток мистецтва і культури, але й археології.

Список використаних джерел

1. Abramowicz A. Historia archeologii polskiej. XIX i XX wiek / A. Abramowicz. – Warszawa; Łódź: Instytut Historii Kultury Materialnej Polskiej Akademii Nauk, 1991. – 207 s.
2. Antoniewicz W. O kurateli państwa nad archeologią starożytnych czasów Polski / W. Antoniewicz // Przewodnik naukowo-literacki. – Lwów, 1919. – S. 1086–1110.
3. Blombergowa M. M. Urzędowa opieka nad zabytkami archeologicznymi pod zaborami i w Polsce niepodległej do roku 1928 / M. M. Blombergowa // Tadeusz Roman Żurowski i konserwatorstwo archeologiczne w Polsce XX wieku / [Pod redakcją Zbigniewa Kobylińskiego i Jacka Wysockiego]. – Warszawa, 1999. – S. 115–132.
4. Demetrykiewicz Wł. W sprawie gruntownej reformy i nowego urzędu instytutu publicznego przeznaczonych do badań naukowych nad wykopaliskami archeologicznymi w Polsce, jakoteż dla umiejętnej ich ochrony / Wł. W Demetrykiewicz // Wiadomości Archeologiczne. – 1920. – T. V. – S. 3–23.
5. Janusz B. Zabytki przedhistoryczne Galicyi Wschodniej / B. Janusz. – Lwów, 1918. – 310 s.
6. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca 1928 r. o opiece nad zabytkami // Dziennik Ustaw RP. (№ 29). – 1928. – 17 sierpnia. – Poz. 265. – Режим доступу: Internetowy System Aktów Prawnych. – Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19280290265>. – 25/08/2014.
7. Берест П. Краєзнавчі студії Богдана Януша / П. Берест, І. Берест // Історичні пам'ятки Галичини: матеріали III наук. краєзнавчої конф., 19 листоп. 2004 р. – Львів: Вид-й центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. – С. 204–212.
8. Булик Н. Археологія та археологи заходу України в добу романтизму / Н. Булик // Галичина. – 2010. – № 17. – С. 65–76.
9. Булик Н. Формування української археології в Галичині у XIX ст.: Ісидор Шараневич (1829–1901) / Н. Булик // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. – Вип. 13. – 2009. – С. 307–321.
10. Бурдуланюк В. Українська археологія Галичини XIX – перша третина XX століть / В. Бурдуланюк. – Л., 2011. – 35 с.
11. Голик Р. Археологія галицької археології: наука, ментальність та суспільні стереотипи в світлі історії культури / Р. Голик // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. – Л., 2010. – Вип. 14. – С.

428–439. 12. Кусьнеж Є. Історія регіону та археологічних досліджень / Є. Кусьнеж, Т. Милян // Археологія польсько-української ріки Варенжанки. – Замостя, 2011. – С.26–40. 13. Кобильник В. З археології Бойківщини / В. Кобильник // Літопис Бойківщини. – 1931. – Ч. 1. – С. 38–42. 14. Кобильник В. З археології Бойківщини. V. Виказ пам'яток / В. Кобильник // Літопис Бойківщини. – 1935. – Ч. 5. – С. 14. 15. Кобильник В. З археології Бойківщини. VI. Виказ пам'яток / В. Кобильник // Літопис Бойківщини. – 1935. – Ч. 6. – С. 21–22. 16. Кобильник В. З археології Бойківщини. VII. Виказ пам'яток / В. Кобильник // Літопис Бойківщини. – 1936. – Ч. 7. – С. 4–6. 17. Кобильник В. З археології Бойківщини. IV. Виказ пам'яток / В. Кобильник // Літопис Бойківщини. – 1935. – Ч. 5. – С. 11–20. 18. Кобильник В. З археології Бойківщини. II. Виказ пам'яток / В. Кобильник // Літопис Бойківщини. – 1933. – Ч. 2. – С. 49–52. 19. Кобильник В. З археології Бойківщини. III. Виказ пам'яток / В. Кобильник // Літопис Бойківщини. – 1934. – Ч. 3. – С. 20–22. 20. Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника. Відділ рукописів, ф. 26, спр. 11, 259 арк. 21. Петровський О. М. Діяльність польських військових органів охорони пам'яток мистецтва та культури у зоні бойових дій на західноукраїнських землях (1919–1920 рр.): організаційний та політичний аспекти / О. М. Петровський // Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства / [Відпов. ред. Ярошинський О. Б.] – К.: Поліграфічний центр "Фоліант", 2007. – Т. XVIII. – С.192–201. 22. Петровський О. М. Формування органів охорони культурної спадщини на західноукраїнських землях у складі Польщі (1919–1929 рр.). / О. М. Петровський // Ефективність державного управління: Збірник наукових праць Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президенті України / [за заг. ред. А. О. Чемериса]. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2006. – Вип. 10. – С. 229–235. 23. Петровський О. Пам'яткоохоронна справа у міжвоєнній Польщі як внутрішньополітичний чинник / О. Петровський // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Історія / За заг. ред. проф. М. М. Алексієвця. – Тернопіль, 2003. – Вип. 3. – С. 295–299. 24. Петровський О. Пам'яткоохоронна справа у Східній Галичині в контексті польсько-українських відносин (30-ті рр. XX ст.) / О. Петровський // Ефективність державного управління. Збірник наукових праць Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президенті України / [За заг. ред. О. А. Чемериса]. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2005. – Вип. 9. – С. 173–179. 25. Рудий В. Видатні та маловідомі археологи України. Біографічні нариси: довідник / В. Рудий. – Львів: Тріада плюс, Ліга Прес, 2007. – 322 с. 26. Соневицький Л. Володимир Антонович і українська історична наука в Галичині / Л. Соневицький // Український історик. – 1981. – № 1–4. – С. 98–10.

Александр Петровский

ФОРМИРОВАНИЕ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ОРГАНОВ ОХРАНЫ ПАМЯТНИКОВ АРХЕОЛОГИИ ВО ВТОРОЙ РЕЧИ ПОСПОЛИТОЙ И ПОПЫТКИ РАСПРОСТРАНЕНИЯ ИХ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА ТЕРРИТОРИЮ ВОСТОЧНОЙ ГАЛИЦИИ (1918–1938 ГГ.)

На основе архивных документов и материалов научных публикаций раскрываются основные правовые и организационные аспекты процесса формирования государственных органов управления в сфере охраны памятников археологии в Польше, а также некоторые особенности распространения их деятельности на западные украинские земли, в том числе на территорию Восточной Галиции, между двумя мировыми войнами.

Ключевые слова: охрана памятников, археологическое наследие Украины, Восточная Галиция, история государственных органов управления Польши, межвоенный период.

Oleksandr Petrovskyi

FORMATION OF GOVERNMENT AGENCIES FOR THE PROTECTION OF ARCHAEOLOGICAL MONUMENTS IN THE SECOND POLISH REPUBLIC AND THE ATTEMPTS TO EXTEND THEIR ACTIVITIES TO THE TERRITORY OF EASTERN GALICIA (1918–1938)

On the basis of archival documents and materials of scientific publications reveals the basic legal and organizational aspects of the formation of public administration in the field of archaeological monuments in Poland, as well as some features of the propagation of their activities on the western Ukrainian lands on the territory of Eastern Galicia, between two world wars.

Key words: protection of monuments, archaeological heritage of Ukraine, Eastern Galicia, the history of public administration in Poland, the interwar period.